

Het hart van de mens

Van Jón Kalman Stefánsson verscheen eveneens
bij uitgeverij Anthos

Hemel en hel
Het verdriet van de engelen

Jón Kalman Stefánsson

HET HART
VAN DE MENS

Vertaald uit het IJslands
door Marcel Otten

Anthos | Amsterdam

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Dit boek kwam totstand met een subsidie van Icelandic Literature Center

MIÐSTÖÐ ÍSLENSKRA BÓKMENNTA
ICELANDIC LITERATURE CENTER

ISBN 978 90 414 2214 9

© 2011 Jón Kalman Stefánsson

© Published by agreement with Leonhardt &
Høier Literary Agency A/S, Copenhagen

© 2013 Nederlandse vertaling Ambo | Anthos uitgevers,
Amsterdam en Marcel Otten

Oorspronkelijke titel *Hjarta mannsins*

Oorspronkelijke uitgever Bjartur

Omslagontwerp Esther van Gameren

Omslagillustratie © Markus Renner / plainpicture / fStop

Foto auteur Einar Falur Ingólfsson

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers n.v., Antwerpen

De trilogie Hemel en hel, Het verdriet van de engelen en
Het hart van de mens is opgedragen aan de zusters
Bergljót K. Þráinsdóttir (1938-1969),
Jóhanna Þráinsdóttir (1940-2005) en
María Karen Sigurðardóttir.

DIT ZIJN DE VERHALEN DIE WIJ
MOETEN VERTELLEN

De dood is licht noch donker, hij is gewoon heel anders dan het leven. Wij waken soms bij stervenden en zien toe hoe het leven uit hen wijkt, elk leven is een universum en het is pijnlijk om te zien hoe het verdwijnt, te zien hoe het van het ene moment op het andere tot niets wordt. Elk leven is natuurlijk anders, bij sommigen is het onbeduidend, bij anderen avontuurlijk, maar desalniettemin is elk bewustzijn een wereld die zich uitstrekt van de aarde tot de hemel en hoe kan dan zoiets groots zo makkelijk verdwijnen, tot niets worden en niet eens schuim, niet eens een echo achterlaten? Het is al lang geleden sinds iemand zich bij onze groep heeft gevoegd, wij zijn bloedeloze schaduwen, nog minder dan schaduwen en het is vreselijk dood te zijn en toch niet te mogen sterven, zoiets doe je geen enkel mens aan. Van tijd tot tijd hebben sommigen van ons op verschillende manieren geprobeerd eraan te ontsnappen, ze hebben zich voor steeds groter wordende auto's geworpen, zich overgegeven aan de muilen van valse honden, maar hun geschreeuw bleef geluidloos, de tanden van de honden gingen als lucht door ons heen, hoe is het mogelijk minder dan niets te zijn en tegelijkertijd je toch alles te herinneren, dood te zijn en je toch levendiger te voelen dan ooit tevoren? Maar nu kun je ons 's avonds op het kerkhof gehurkt zien zitten, achter de kerk die hier al een eeuw staat, ook al is het niet altijd hetzelfde gebouw geweest. Onze kerk waar de eerwaarde Thorvald jammer genoeg met weinig succes heeft geprobeerd vergeving te vinden en zijn zwakheden te overwinnen, want de kracht van ieder mens wordt enkel en

alleen afgemeten aan zijn zwakheden, hoe hij zich ertegenover verhoudt. De met golfplaten bedekte houten kerk is al lang verdwenen en ervoor in de plaats is er een van steen gekomen, van bouw materiaal uit de bergen, hetgeen toepasselijk is, op zulke plekken moet je een kerk hetzij naar de bergen hetzij naar de hemel vormgeven. De enige momenten waarop wij een beetje vrede vinden zijn hier op het kerkhof. Hier menen wij het gemompel van de doden onder in de aarde te horen, een flauwe suggestie van vrolijke gesprekken. Zo kan de wanhoop iemand bedriegen. Maar er zijn langzamerhand steeds meer van deze stille momenten gekomen, ze lijken ook langer te duren, ze zijn van fracties van een seconde in seconden veranderd. Het gaat niet echt goed met ons, maar deze woorden houden ons warm, ze geven ons hoop en waar woorden zijn is leven. Ontvang ze en dan bestaan wij. Ontvang ze en dan is er hoop. Dit zijn de verhalen die wij moeten vertellen. Ga niet van ons weg.

IN EEN OUD ARABISCH MEDISCH HANDBOEK
STAAT DAT HET HART IN TWEE KAMERS IS
VERDEELD, DE ENE HEET GELUK, DE ANDERE
WANHOOP. OP WELKE MOETEN WE
VERTROUWEN?

Waar houden dromen op en waar begint de werkelijkheid? Dromen komen van binnenuit, ze sijpelen naar binnen vanuit hun eigen wereld die wij allen in ons dragen, waarschijnlijk vervormd, maar wat is niet vervormd, wat is niet krom, vandaag hou ik van je, morgen haat ik je – degene die steeds dezelfde is liegt tegenover de wereld.

De jongen ligt lang met gesloten ogen in bed. Hij weet niet of het dag of nacht is, of hij waakt of slaapt. Hij en Jens zijn tegen iets hardts beland. Eerst zijn ze Hjalti kwijtgeraakt, de knecht die vanuit de Nes met hen mee is gekomen, met z'n drieën hebben ze de kist met Asta over bergen en hoogvlaktes gesleept. En vervolgens waren de jongen en Jens op iets hardts gestoten. Hoeveel tijd is er sindsdien verstreken? En waar is hij? Hij doet zijn ogen open, aarzelend, want je weet nooit zeker wat je na de slaap te wachten staat, de wereld verandert in één nacht, levens doven, de afstand tussen de sterren wordt groter en de duisternis wordt intenser. Hij doet zijn ogen open, aarzelend, angstvallig en hij ligt in een door de maan verlichte kamer, ligt in het lijkleke schijnsel van de maan, en het gezicht van Hjalti, die voor hem op een stoel zit en de jongen strak aankijkt, is onaangenaam vaal en Asta staat naast het bed en een koude adem gaat van haar uit.

Jij brengt het er altijd levend van af, zegt Hjalti traag.

Ja, er staat altijd wel iemand klaar om hem overeind te trekken, zegt Jens, die rechtop in het bed naast dat van de jongen zit en het schijnsel van de maan heeft op zijn gezicht een dodenmasker genaaid.

Maar dat helpt je nu niets, zegt Asta.

Nee, zegt Jens, hij heeft het ook niet verdiend.

Wat heeft hij dan wel te bieden, welk recht heeft hij om te leven? vraagt Hjalti.

De jongen doet zijn mond open om antwoord te geven, hij zegt iets, maar een last drukt op zijn borst, zo groot dat het voor hem nauwelijks mogelijk is te praten en dan beginnen ze langzaam te verdwijnen, langzaam vervagen ze en het schijnsel van de maan verandert in eindeloze sneeuw en de kamer in een koude hoogvlakte die de wereld opvult. De hemel is een dikke ijsplaat over alles.

II

Is het veilig om de ogen open te doen? Misschien heeft hij niet geslapen, misschien duurt het gewoon zo lang om dood te gaan. Hij hoort de wind noch het gesuis over de sneeuwbanken en hij merkt niets van de kou. Ik ben wellicht in de sneeuw ingeslapen en dit is de slaap die in een zachte, troostende dood verandert. Ik kan er ook niet meer tegen vechten, denkt de jongen en niets kan me nu nog helpen, Asta heeft gelijk, waarom dan ook vechten als het beste achter de rug is? Maar ik moet iets leren, Gisli, de rector zelf, moet mij lesgeven, is het dan geen verraad om te sterven, moet ik dan niet vechten? Ligt hij dan niet in een bed? Het voelt wel zo aan, een zacht bed, dat is vreemd. Misschien ligt hij gewoon in zijn kamer in het huis van Geirthrud en droomt hij dit alles bij elkaar, de tocht met Jens door het noodweer en de sneeuw, is het eigenlijk mogelijk over zoveel sneeuw te dromen, zoveel wind, zoveel levens en doden, zijn dromen groot genoeg voor dat alles? Hij kan zijn ogen niet openen, het is zo simpel, zijn oogleden zijn als steenplaten zo zwaar. Hij probeert om zich heen te tasten, hij stuurt zijn handen op ontdekkingsreis, maar die blijken net zo nutteloos als zijn ogen te zijn, hij voelt ze niet eens, misschien zijn ze dood, de vorst heeft zijn handen weggevreten en ze liggen als een hoopje afvalhout in de

sneeuw. Waar ben je, Jens? denkt of mompelt hij en dan zinkt hij weer in slaap, als dit dan slaap is, als dit niet de dood is, hij zinkt weg in rust, zinkt weg in nachtmerries.

III

Heb je een besluit genomen of je wilt leven of sterven? vraagt ze, die vrouw of dat meisje. Ze heeft rood haar, de andere doden zijn roodharig.

Ik weet het niet, zegt hij, ik weet niet zeker of ik het verschil ken en ik weet ook niet zeker of het verschil wel zo groot is.

Ik zal je een kus geven, zegt ze, dan merk je het verschil, je bent beslist dood als je niet merkt dat je gekust wordt.

Ze komt helemaal naar hem toe, buigt zich over hem heen, ze heeft zulk rood haar dat het nauwelijks waar kan zijn en haar lippen zijn warm, ze zijn zacht. Waar is het leven als het niet in een kus zit?

IV

Het halfduister heerst als de jongen wakker wordt, eigenlijk is het eerder een schemer. Hij ligt in een zacht bed, onder een warm dekbed dat naar de frisse lentelucht ruikt en daar zijn zijn handen, ze wachten trouw en geduldig op hem, de vorst heeft ze niet weggevreten, hij kan ze optillen en de vingers bewegen, weliswaar zijn ze stijf, als verdwaasde grijsaards, maar op de plek waar ze horen.

Mooi, mompelt hij.

Achter de gordijnen tekenen zich twee ramen af en vlakbij hoort hij een zware ademhaling, hij verzamelt moed en kracht om zich op zijn ellebogen op te richten en hij kijkt om zich heen. Hij bevindt zich in een redelijk ruime kamer en daar staat een tweede bed, waar een man in ligt die ademt en dat is Jens. Ze zijn dus beiden in leven. Maar hoe kom je erachter of je levend bent en niet dood? Zoiets ligt niet altijd voor de hand. Hij denkt erover na, tilt vervolgens de wijsvinger van zijn rechterhand op, bijt stevig in de vinger en merkt dat het pijn doet. Dienovereenkomstig moet die wijsvinger in leven zijn, dat is in elk geval iets. Daarentegen is het een behoorlijke inspanning om overeind te komen, het begint hem te duizelen, hij moet gewoon blijven liggen, het is een vergissing bij de mens geweest op zijn achterbenen te gaan

staan, daarmee is dat touwtrekken tussen hemel en hel begonnen. De vloer is koud en de jongen gaat wankelend naar het bed van Jens, staat over hem heen gebogen, kijkt naar zijn ademhaling en gaat dan opgelucht op de rand van zijn bed zitten. Goed dat die moeilijke, zwijgzame man in leven is, dan zal zijn zuster Halla niet bij vreemden worden vastgebonden en dan wordt ze niet geschopt.

Hij hoort gestommel en een kleine vrouw komt naar binnen met een nogal nors gezicht alsof ze niets goeds van deze wereld te verwachten heeft.

Je bent dus wakker, zegt ze.

Zou dit de vrouw uit zijn droom kunnen zijn, die hem kuste, zo nors en minstens twintig jaar ouder?

Wat ben ik? vraagt hij.

Hoe moet ik dat weten?!

Ik bedoel, waar?

In het huis van de dokter op Vlakbank, waar zouden jullie anders moeten zijn?

Dat is niet de stem uit mijn droom, die vrouw is geen droom, ze is eerder een stuk touw, hard en stevig.

Op Vlakbank, zegt hij, langzaam, alsof hij de smaak van die plaatsnaam wil proeven waar ze twee dagen, twee nachten, in de stilte en de rust na het noodweer naar onderweg waren. Hij heeft het dus gered. Hij en Jens hebben het gered. Maar Hjalti? Ze zet haar handen op haar heupen, haar ogen staan dicht bij elkaar en ze heeft iets ongeduldigs over zich, misschien weet ze hoe kort het leven van een mens is, de hemel wisselt van kleur en hij is dood.

We hebben het dus gered, zegt de jongen alsof hij het tegen zichzelf heeft.

Daar ziet het wel naar uit, zegt de vrouw.

Maar hoe zijn we hier binnen gekomen en... in bed, Jens

en ik, bedoel ik. Ik kan me niets herinneren.

Je kunt je het niet herinneren. Je hebt anders behoorlijk wat afgepraat.

Ik heb gepraat?

Je bent ermee begonnen zodra je in de warmte bent gekomen, ik begreep het maar half en bovendien wou je meteen weer naar buiten in de kou, spiernaakt, we moesten je vasthouden. Ja, spiernaakt, we moesten jullie natuurlijk uit de kleren helpen, die waren stijfbevoren, en jullie warm wrijven.

Ze is naar het raam gegaan, trekt met een rappe beweging de gordijnen open en het daglicht stroomt naar binnen.

Waar is Hjalti? vraagt de jongen als hij enigszins aan het licht gewend is.

Hjalti? herhaalt ze op weg naar buiten in de deuropening. Ik heb geen idee. Jouw geklets heeft tien man in de nacht naar buiten gejaagd en ze zijn ternauwernood aan een lawine ontkomen.

Wacht even, roept de jongen als ze hem de rug toedraait.

Alsof ik hier tijd voor heb, zegt ze en ze gaat.

Ze laat de deur achter zich wagenwijd openstaan, snelle voetstappen verwijderen zich, korte, haastige passen en even later hoort hij het verre geluid van stemmen. Jens ademt zo langzaam dat je het stilte zou kunnen noemen, alsof die grote man eindelijk met het leven is verzoend, zo kan de slaap ons misleiden. Hoe lang hebben ze geslapen en was het nacht toen ze op het huis stootten? De jongen zet weer voorzichtig een paar passen, zijn benen dragen hem, maar ze zijn er slecht aan toe, zijn behoorlijk ouder geworden, het rechterbeen beslist een paar decennia. Het is redelijk licht buiten, het loopt waarschijnlijk tegen het middaguur, hij heeft dan minstens twaalf uur geslapen, geen wonder dat hij duizelig